

Світлана ТРЕНИЧ,
мистецтвознавець
Віталій СКОБЕЛЬСЬКИЙ

Самородок козацького роду

Заслуженому художнику України, лірнику і кобзареві Івану Новобранцю – 75 років

Український козацький рід збагатив Україну, та й увесь світ, талантами своїх державних діячів, відомих учених, будівничих, митців, поетів. У козацькій Березоточі Лубенського району на Полтавщині народився Іван Якович Новобранець – віртуоз пензля, неперевершений поет, бандурист і лірник, майстер із виготовлення народних інструментів. Він – заслужений художник України, член Національної спілки майстрів народного мистецтва й Національної спілки кобзарів України (до речі, єдиний з Полтавщини), лауреат премії імені Самійла Величка, осавул Українського козацтва, учасник усеукраїнських виставок і творчих симпозиумів. Його твори зберігаються у провідних українських музеях, приватних колекціях європейських країн, США й Канади.

Співець кольорів сонця й неба

У своїх унікальних роботах Іван Новобранець, як ніхто інший із митців, відчув і висвітлив героїзм епохи Гетьманщини й Гайдамаччини, увічнив українських народних героїв Тараса Бульбу, Івана Мазепу, козаків Мамаю і Голоту – тих, для кого найдорожчими були рідна земля й вольна воля. Усе своє життя художник черпає натхнення зі сторінок славної борні за Українську державу.

Про незламний дух українського козацтва свідчать полотна майстра від Бога – «Лист до Мотрі Кочубеївни», «Дума про Наливайка», «Чумацький шлях», «Дума про Чорнобилі», «Чуєш, брате мій», «За байраком – байрак». А ще на початку 1990-х із нагоди проголошення незалежності України, Іван Новобранець створив одну з найяскравіших своїх картин, якій дав відповідну назву – «До дня проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року». Улюблений народний герой козак Мамай верхи на білому коні, з бандурою через плече, з булавою як символом гетьманської, народної влади, повертається переможцем на рідну землю, яку він віками боронив від загарбників та манкуртів. Художник зобразив козака із німбом над головою, як у святих, прибравши його в вишиванку й червоні шати. Насичені жовтий та синій кольори, на тлі яких виступає козак Мамай, символізують незалежність Украї-

ни. У руці козака – спис, яким він пронизує червоного змія, що десятиліттями пив кров українського народу...

Як же тема картини перегукується з нинішніми трагічними подіями в нашій державі та, водночас, яку надію на краще дарує всім нам!..

Хай же п'ються «пива-меди»!

Іван Якович закінчив Московський народний університет мистецтв ім. Н. К. Крупської. Працював учителем малювання і музики у школі, художником у кількох організаціях. Свій творчий шлях починав як художник класичного стилю. Були виставки й похвали колег за мистецьким цехом, зазвичай скупих на добре слово. Дехто навіть порівнював його з Шишкіним. Либонь, тоді вперше митець задумався: «Так, є Шишкін, а де ж Новобранець?».

Приїхав якось Іван Якович до рідної своєї Березоточі й до його рук випадково потрапила акварель – голос далекого дитинства. Пригадав, що творив її, забравшись із аркушем паперу, прикріпленим до фанери, та фарбами, на високе дерево – звідти і змалював своє село.

Саме та дитяча акварель несподівано відкрила для Новобранця митця його самого – первозданного і неповторного. Кілька місяців художник працював над картиною – пізнавав небачений доти світ. Коли представив її на суд колег, ті не втрималися від глузливого сміху.

Казали, що «Іван упав у дитинство». Художник мовчки забрав полотно, повернувся до майстерні, повірив із підрамників близько ста старих робіт і влаштував з них у дворі велике багаття. Не з відчаю. Якраз навпаки: впевнений у правильності свого вибору. Зате відтоді зі Спілкою художників Новобранець порвав.

Час виявився справедливим суддею. Новий живопис уже скоро приніс заслужене визнання – не в Полтаві, а в Києві. Сюжет доленосної в житті художника картини під назвою «Ой не п'ються пива-меди» був навіяний поезією Т. Г. Шевченка. На полотні – чумаки, полишений товаришами у смертній агонії на самоті з чумою. Понурі воли з людською тугою в очах учують біду. З баклаги витікає нікому не потрібна, така дорожчінна в палючому степу, вода... Новобранець завершив роботу над цією картиною 1977 року, і саме тоді довідався: в Києві, в музеї Тараса Шевченка, відкривається Всесоюзний фестиваль народної творчості.

Він повів свій твір на конкурс полотен. Скромно сидів у залі, чекаючи, поки журі розглядало представлені роботи, а «під завісу» подав і свою картину. Головувала в журі видатна художниця Тетяна Яблонська. Вона першою схвалила Новобранцеву роботу, тому комісія вирішила придбати цю картину для музею. Навіть розмір гонорару визначили, а поки оформлятимуть відповідні документи, попросили потримати роботу в експозиції. Звісно, художник дав згоду їй, окрилений успіхом, повернувся до Полтави.

Радість була недовгою. Івану Яковичу зателефонували з Києва і запропонували забрати роботу. Повідомили: виставку відвідали представники Міністерства культури у супроводі «мистецтвознавців у цивільному». Вони прискіпливо розглядали картину: «А що цей художник мав на увазі, коли називав картину «Ой не п'ються пива-меди»? Невже так погано живеться в Україні, що й пити не хочеться? І яка там біда, в його розумінні, з Криму насувається?».

Новобранець привіз своє полотно назад. А незабаром і його самого навідали «гості» з органів. У той самий час, як на біду, під їхній приціл потрапив побратим Новобранця, майстер різьблення по дереву й килимарства, мистецтвознавець Віктор Фурман. Його відкрито звинувачували в буржуазному націоналізмі, бо розмовляв лише українською. Від переслідування Віктор Фурман подався аж до Сибіру, а Івана Новобранця почали регулярно викликати в органи і навіть вербували в «інформатори». Поступово його довели до нервового зриву, і він виїхав з Полтави.

У селі Чернечий Яр купив хатинку під самим лісом, побудував маленьку майстерню, завів пасіку і прожив у добровільному затворництві близько двадцяти років. Там народилося багато полотен, зокрема картина «Чернечий Яр», етюд якої нині зберігається у Великій Британії в одній із приватних колекцій. На ній художник зобразив у вигляді стриженого коня під горою... самого себе.

Геніальний «самітник» з відкритою душею

Недавно Іванові Яковичу Новобранцю виповнилося 75 років. І тепер якимось особливо виявляються неповторність й епохальність його творчості, матеріальна відчуженість генетичної пам'яті українського народу

й пульсу історії. Відвідувачі його виставок, особливо молодь, приходять у захват: бувають же такі люди! Іван Якович і малює, і співає, і віршує, і грає, і бандури майструє! Навіть ліру зробив власноруч. І це ще не всі Ново-

бранцеві таланти. Він, окрім того, захоплюється археологією, вміє шити, пасічникувати, господарювати на землі... А ще пан Іван – надзвичайно щирий, відвертий співрозмовник, безхитрисний, наче мала дитина.

Згадуючи раннє дитинство (а народився він у селянській родині Якова Йосиповича та Явдохи Андріївни Новобранців, де вже підростало двоє дітей), в одному зі своїх інтерв'ю художник зізнається: «Я тоді самотнім був, як і тепер. Адже Бик – самітник (ювіляр народився під сузір'ям Тельця – Ред.). Своєю інтуїцією я випереджав ровесників. А малювати почав ще до школи. Пам'ятаю, батько привіз із Лубен новенькі фарби. Себе, тодішнього, не пам'ятаю, а ті фарби – дуже добре: шість фарб копитцем на картоні й пензлики! Родина сіла вечеряти. Їли всі з однієї миски дерев'яними ложками, вирізаними батьком. А я не захотів, – сидів і малював. Мати кличе: «Та йди вже! Борщ геть вихолов». А я – малюю... Мама була філософом, і я гадаю, що це в мене від неї. Батько також був філософом. Але, крім того, він удався ще й на всі руки майстром. А ще дуже добре співав. Отож голос маю від батька...

Музика для мене була, мов царівна. Так доля накреслила. Думаю, не інакше, як Бог утрутився».

«Утрутився Бог» звичайним способом – послав на життєвому шляху Іванові Вчителя, людину, котра повірила в нього.

Іван Іванович Падалко викладав у Березоточській школі фізику. Але головне, що він мав за плечима два курси консерваторії і був незмінним сільським хормейстером: вів усі хори, хори-ланки, ансамблі... До цього всього Іван Іванович мав гостре око і чуйне серце, завдяки яким і вгледів у маленькому впертюхові, на котрого майже всі махнули рукою, нарікши «ледарем неприборненим», зернятко Божого дару або, як полюбляє казати сам Іван Новобранець, «Божу печать».

«Іван Іванович, – згадує наставника і друга вдячний учень, – грав на скрипці. До хору виходив із камертоном. Грамотний музикант! Чому він не закінчив консерваторії? Та тому, що коли зникли всі разом 360 українських кобзарів (їх у 1930-му запросили на зліт кобзарів до Харкова, й досі

невідомо достеменно, де вони поділися – розстріляли їх чекісти під Харковом чи вивезли до Сибіру або на Соловки і там знищили), Іван Іванович, який був у списку запрошених, на щастя, залишився вдома, бо було багато роботи, а потім закопав свої бандури й утік із Березоточі. Тинявся якийсь час по селях, аж поки Сталін заявив: виходьте всі, пробачимо, і будуватимемо соціалізм...»

Від «ноосфери Новобранця» до справ земних

Загадковість, навіть містичність природи Івана Яковича дивовижним чином поєднуються з дитячою чистотою його щирої і щедрої душі. Він якимось по-особливому сприймає наш світ. Коли його запитали, звідкіля він черпає натхнення та сюжети для своїх полотен, він ніби жартома відповів: «У ворона. Ворон довго живе, мудрий птах». І справді, на багатьох своїх картинах він малює ворона, є цей птах і на його автопортреті. Це аж ніяк не жарт: у своєму баченні світу він наближається до поняття «ноосфера Землі» академіка Володимира Вернадського (хоча, можливо, і не читав про нього). Він, як і великий учений, упевнений, що інформація нікуди не зникає, а накопичується в Космосі. Іван Якович – людина віруюча, але ця віра ближча до язичницької. Він не розуміє тих людей, котрі

безапеляційно визначають «правильність» віри. Може, тому що сам – мов той промінь сонця, який світить для всіх однаково щедро?

У матеріальному аспекті Іван Якович абсолютний аскет, адже зовсім не цінує грошей. Його нерідко обманювали «не чисті на руку» люди, «підготовуючись» з продажу його картин чи, взагалі, намагаючись банально вкрати. Нині Новобранець готується до чергової виставки своїх полотен, відкриття якої з певних, зокрема й матеріальних, причин перенесено на серпень – до Дня незалежності України.

Справді, шукати кошти для таких речей – невдячна справа. Дивлюся на тих, хто нахапав грошей і «сидить» на них, і виникає запитання: навіщо вам стільки? Хіба що похвалитися придбанням якихось предметів розкоші... А скільки можна було б зробити добра, особливо сьогодні, коли світ цього потребує, як ніколи!..